
Библиотека „БИБЛИОДИСЕЈА”

Емил Зола

ЖЕРМИНАЛ

Наслов оригинала:
Emile Zola, Germinal

Уредник
Наташа Анђелковић

ЕМИЛ ЗОЛА

ЖЕРМИНАЛ

Предео с француског
Душан Матић

БЕОГРАД
2017

ПРВИ ДЕО

I

Преко пусте равнице, кроз ноћ без звезда, тамну и густу као мастило, корачао је усамљен човек широким друмом који је, поплочан десет километара у правој линији, водио између њива засејаних шећерном репом из Маршјена у Монеу. Није видео пред собом чак ни црно тле, а огроман раван видик осећао је тек по фијуку мартовског ветра, по његовим широким налетима као на мору, леденом од брисања баруштина и голе ледине. Сенка ни једног јединог дрвета није се оцртавала на небу, друм се одмотавао правилношћу каквог мола кроз заслепљујућу и непрозирну тмину.

Око два сата човек је пошао из Маршјена. Ишао је дугим корацима цвокоћући од зиме под истањеним платном своје блузе и својих сомотских чакшира. Мала бошча, увезана у коцкасту марамицу, много му је сметала; стискао ју је уз своје слабине час једним час другим лактом да би могао истовремено да завуче обе руке у џепове, своје промрзле руке, које су бичеви источног ветра раскрвавили. Једна једина мисао испуњавала је главу незапосленог радника и бескућника, нада да ће хладноћа попустити чим сване. Ишао је тако читав сат, кад лево, два километра пре Монсуа, опази црвене ватре, три пламене гомиле жеравице на пољу, које као да висе у ваздуху. Он се најпре колебао, обузет зебњом; потом није могао одолети болној потреби да који тренут огреје руке.

Усечен пут се спуштао. Све ишчезе. С његове десне стране био је неки плот, некакав зид од дебелих дасака који је затва-

рао железничку пругу; док се, с леве стране, дизала узвишица покривена травом над којом стрче у нереду забати кућа, рекло би се село с ниским једноличним крововима. Направио је још неких две стотине корачаји. Одједном, на завијутку, баш пред њим, ватре се опет појавише, а њему још није било јасно како су то оне тако виоско гореле на мртвом небу, сличне задимљеним месецима. На самом тлу, међутим, нов призор заустави његов поглед. Била је то тешка маса, набацана гомила грађевина, из којих се издвајала силуэта фабричког димњака; ретка светлуцања продирали су кроз мутне прозоре, пет или шест туробних фењера висило је споља на дрвеној грађи чије су поцрнеле греде биле кривудаво поређане једне преко других у огромне ногаре; и из тог фантастичног привиђења, загњуреног у ноћ и дим, један једини глас се дизао, крупно и отегнуто дахтање парног одвода који се није видео.

Тек тада човек схвати да је то рудник. Стид га опет обузе: чему све то? кад ни ту неће бити посла. Уместо да пође зградама, реши се најзад и поче да се пење уз насип, на коме су у гвозденим корпама гореле три ватре наложене угљем да би осветљавале и грејале при раду. Радници на земљаним радовима морали су дуго да раде по ноћи – извлачили су још увек непотребне ископине. Сада је већ чуо раднике који су гурали возове преко ногара, разликовао живе сенке које су празниле вагонете крај сваке ватре.

– Добро јутро – рече приближавајући се првој корпи.

Леђима окренут пламену стајао је возар, старац у љубичастом вуненом трикоу, с качкетом од зечје длаке на глави; док је његов коњ дорат, чекао непомичан као камен, да би испразнили шест вагонета које је довукао. Радник који је празнио, мршав и риђ младић, није се много журио, наслањајући се мршавом руком на полугу. А горе, ветар је све јаче беснео, ледени вихор, чији је силовит и правилан дах промицао као замаси косе.

– Добро јутро – одговори стари.

Настаде ћутање. Човек, који је осећао да га с неповерењем гледају, одмах рече своје име.

– Зовем се Етјен Лантје, машиниста... Нема ли овде посла?

Пламен га је осветљавао, могао је да има двадесет и једну годину, јак, мрк, лепушкаст човек, снажна изгледа и поред својих нејаких удова.

Умирен, возар одмахну главом.

– Посла за једног машинисту, не, не... Пријавила су се јуче двојица. Нема ништа...

Ветар им прекиде разговор. Затим Етјен упита, показујући на тамну гомилу зграда поред насипа:

– Рудник, зар не?

Овог пута старац није могао да одговори. Јак напад кашља га је гушио. Најзад плуну, а његов испљувак на осветљеној земљи остави црну мрљу.

– Да, рудник Воре. Ено! колонија је сасвим близу.

И са своје стране, испруженом руком показа кроз ноћ село, чије је кровове младић већ био наслутио. Међутим, вагонети су били празни, он пође за њима без иједног фијука бичем, ногама укрупњеним од реуматизма док је крупни дорат одлазио сам, с муком вукао између шина, под новим налетом вихора од кога му се кострешила длака.

Воре се будио из сна. Етјен, који је остао крај ватре, грејући своје јадне, раскрвављене руке, гледао је, распознавао делове рудника, пространу одају машине за вађење, малу четвртасту кулу пумпе. Тај му је рудник, смештен у дну ове рупе, са својим здепастим грађевинама, дижући свој димњак као претећи рог, изгледао као нека опака ненасита звер која је легла ту да би прождирала свет. Разгледао га је и мислио на себе, на свој скитнички живот: већ осам дана како тражи посла; видео је себе у железничкој радионици како удара шамар своме шефу, видео је себе како га терају из Лила, како га јуре одасвуд; у суботу је стигао у Маршјен, где је, кажу, било посла у ливници; ништа у ливници, ништа код Сонвила, морао је да проведе

недељу скривен између греда у слагалишту неке грађевинске радионице, одакле га је ноћас, у два сата, најурио чувар. Ништа, ни пребијене паре више, па чак ни коре хлеба; шта да ради тако по друмовима без циља, немајући чак где ни да се склони од леденог ветра? Да, заиста је то био рудник, ретки фењери осветљавали су окно, нагло отворена врата допустила су му да назре јако осветљена ложишта генератора. Објаснио је себи чак и одвод пумпе, то непрекидно и дуго дисање, које је било као пригушен дах чудовишта.

Радник који је празнио вагонете, повијених леђа, није чак ни погледао Етјена, и овај је баш хтео да узме свој завежљај који је пао на земљу, кад кашаљ објави повратак возара. Полако се помаљао из сенке, за њим дорат који је довлачио шест нових пуних вагонета.

– Има ли фабрика у Монсуу? – питао је младић.

Стари пљуну црно, затим одговори:

– Ох! није да их нема. Требало је видети пре три или четири године. Све је бректало, није се могло набавити довољно људи, никад се није толико зарађивало... А, ево, опет мора да се притеже каиш. Туга те обузме куда год погледаш, отпуштају свет, радионице затварају једну за другом... Можда није за то крив император, али зашто иде те се туче по Америци? Да и не говорим о томе да и животиње као и људи умиру од колере.

Кратким реченицама, испрекидана даха, обојица наставише да се јадају. Етјен је причао о својим узалудним лутањима већ читаву недељу дана: мора, дакле, да се скапава од глади! Ускоро ће друмови бити преплављени просјацима. Јест, говорио је старац, све ће се ово рђаво свршити, јер није богомдано да се толики хришћани бацају на улицу.

– Не једе се месо свакога дана.

– Кад би бар било хлеба!

– Заиста, кад би само било сигурног хлеба!

Гласови су им се губили, са суморним урликом вихор је односио речи.

– Гледај! – настави гласно возар окренувши се југу – ту је Монсу.

И својом опет испруженом руком показа кроз мрак невидљиве тачке, редом како их је именовао. Тамо у Монсуу, Фовелова шећерана још ради, али је Отонова смањила своје особље; једино се Дитијелов парни млин и Блезова ужара за рударске конопце још држе. Потом, широким покретом руке показа према северу читаву половину видика: Сонвилове грађевинарске радионице нису примиле ни две трећине својих редовних поруџбина; од три високе пећи маршјенских ливница само су две запаљене; најзад, Гажбоавој стаклари прете штрајком, јер се говори о смањењу надница.

– Знам, знам – понављао је младић код сваког објашњења.
– Отуда долазим.

– Што се тиче нас, засада је добро – додаде возар. – Рудници су смањили свој капацитет. А погледај преко пута у Виктоару горе само две батерије коксове пећи.

Пљуну, и опет пође за својим дремљивим коњем, пошто га је упрегао у празне вагонете.

Етјен је сад владао целим крајем. Мрак је остао дубок, али старчева рука као да га је испунила великом бедом коју је младић несвесно осећао у овом часу свуда око себе у безграничном простору. Није ли мартовски ветар ковитлао крик глади преко ових пустих поља? Вихор је беснео, изгледало је као да доноси смрт раду, оскудицу која ће поморити многе људе. И, изгубљена погледа, трудио се да продре у таму, мучила га је жеља и страх да види. Све се губило у дну непознате мрачне ноћи, само је врло далеко наслућивао високе пећи и пећи за кокс. Ове последње, батерије од стотину димњака, постављене косо, оцртавале су редове црвених пламенова; док су две куле, више улево, потпуно плаве, блистале на високом небу као џиновске бакље. Било је у томе нечег жалосног као код пожара; на тмурном видуку није било других звезда сем ноћних буктиња земље угља и гвожђа.

– Из Белгије сте можда? – настави старац иза Етјенових леђа, кад се вратио.

Овога пута је довукао само три вагонета. Биће времена да се испразне: некакав квар у окну, један сломљен подупирач, зауставиће посао за читавих четврт сата. При дну насипа тишина је завладала, радници нису више потресали ногаре непрестаним гурањем возова. Само се чуло како из окна допире далеки удар чекића који је падао по плеху.

– Не, с југа сам – одговори младић.

Пошто испразни вагонете, радник седе на земљу, срећан због квара и остаде тако ћутљив и неверљив. Једино је подигао своје крупне, угашене очи на возара, као да му је било нелагодно због толиких речи. Заиста, возар није никада толико дуго говорио. Сигурно му се свидело лице непознатог или га је обузео онај прохтев исповедања који каткад изазива код усамљених старијих особа жељу да гласно говоре.

– А ја, ја сам из Монсуа. Зовем се Бонмор¹.

– Је ли то надимак? – упита Етјен изненађен.

Стари се задовољно смешио, и, показујући Воре, рече:

– Да, да... Три пута су ме отуда измрцвареног извукли. Први пут сасвим осмуђеног, другом приликом са земљом чак до утробе, трећи пут с трбухом надувеним од воде као у жабе... Онда, кад су видели да никако нећу да крепам, прозвали су ме из шале Бонмор.

Веселост се његова удвостручи, као шкрипа неподмазаног чекрка, али престаде због страшног напада кашља. Ватра из корпе осветљавала је потпуно његову крупну главу, седе, ретке косе, зеленобледа пљосната лица, попрсканог модрим пегама. Био је мали растом, огромна врата, истурених цеваница и пета; имао је дугачке руке чије су четвртасте шаке падале до колена. Уосталом, чинило се да је од камена и да не примећује ни хладноћу ни вихор који је фијукао у његовим ушима, баш као и његов коњ који је непомично стајао, ничим не показујући

¹ Bonnemort, реч сложена из bonne (добра) и mort (смрт). – Прев.

да трпи због ветра. Кад се искашља, с грлом које се цепало, плућну крај корпе с ватром, и земља поцрне.

Етјен га је гледао, гледао тле које је он тако прљао.

– Да ли одавно – рече он – радите у руднику?

Бонмор рашири обе руке.

– Одавно, о! да!... Није ми било ни осам година кад сам сишао, ето! баш у Воре, а данас ми је педесет осам. Рачунај мало... Све сам ту радио, најпре сам гурао вагонете, затим товарио, а после, кад сам био довољно јак, читавих осамнаест година сам копао. Најзад, због мојих проклетих ногу, поставили су ме код земљаних радова, све до тренутка кад су морали да ме извуку из јаме, јер је лекар казао да ћу доле и остати. Пет година је већ како сам возар... Хеј! лепо је то, педесет година у руднику, од којих четрдесет пет у окну!

Док је говорио, зажарено угљевље падало је с времена на време из корпе, осветљавало његово бледо лице крвавим одсјајима.

– Казали су ми да се одморим – настави он. – Али ја нећу, мисле ли они да сам луд!... Радићу ја још две године до своје шездесете, да би ми пензија била сто осамдесет франака. Кад бих им данас рекао збогом, одмах би ми дали пензију од сто педесет. Поварени су ти обешењаци!... Уосталом, још сам држећи, сем ногу. Видиш, вода ми је ушла под кожу од сталног квашења руде кад се копа. Има дана кад не могу да макнем шапом, а да не јаукнем.

Напад кашља га још једном прекиде.

– А због тога сигурно и кашљете? – рече Етјен.

Али он одречно одмахну главом.

– Не, не, назебао сам прошлог месеца. Никада нисам кашљао, а сад не могу да се отарасим тога... А што је чудно, плујем ли, плујем...

Грло му се цепало, и он исплућну црно.

– Је ли то крв? – упита Етјен усуђујући се најзад да му постави питање.

Лагано, надланицом Бонмор обриса уста.

– Угаљ... толико га има у мом телу, да се могу њиме грејати до судњег дана. А ево већ пет година како ми нога није крочила у окно. Имао сам га читаво стовариште, а нисам ни сањао. Шта ту! Сачува се то!

Заћуташе, далеки чекић лупао је равномерним ударцима у окну, ветар је промицао са својом жалопојком као крик глади и умора који је долазио из дубине ноћи. Пред пламеновима који су треперили, стари је тишим гласом настављао да прича преживљавајући успомене. Ах! наравно, он и његови не копају од јуче! Породица је радила за рударску компанију из Монсуа од њеног оснивања, а то траје одавно, већ сто шест година. Његов предак Гијом Мае, тада дечак од петнаест година, нашао је угаљ у Рекијару, првом окну Компаније, у старом, данас напуштеном, окну, тамо близу Фовелове шећеране. Цео крај је то знао, као доказ служи што се пронађени слој назива Гијомова жица, по имену његовог деде. Он га није познавао, крупан човек, а како причају, и веома снажан, умро је од изнемоглости у шездесетој години. Затим његов отац, Никола Мае, звани Црвени, стар једва четрдесет година, остао је у Вореу, који су у то време бушили, стене се срушиле, потпуно га сравниле са земљом, стене су му крв пениле, кости појеле. Два његова стрица и три брата, доцније, исто тако тамо су оставили своје кости. Њега Венсана Маеа, који је отуд изашао скоро читав, само несигурних ногу, сматрали су за право чудо. Шта да се ради уосталом? Морало се радити. Радило се то са оца на сина, као што се ради нека друга ствар. Његов син, Тусен Мае, данас тамо цркава, и његови унуци, и сви што станују преко пута у колонији. Сто шест година копања, млади после старих за истог господара: Шта велиш? Многа господа не би знала да тако лепо испричају своју историју!

– Кад се има бар нешто за јело! – промрмља опет Етјен.

– То баш и кажем: кад се има хлеба за јело, може се живети.

Бонмор заћута, очију управљених колонији где су се палиле светиљке једна за другом. Откуцавало је четири сата на монсушком звонику, хладноћа је била све јача.

– А је л’ богата ваша Компанија? – настави Етјен.

Стари подиже рамена, затим их опусти, као посустао под кишом златника.

– О! да, о! да... можда не толико као њена сусетка, Компанија из Анзена. Али ипак, милиони и милиони. Више се и не броје... Деветнаест рудника, од којих тринаест за експлоатацију, Воре, Виктоар, Кревкер, Миру, Сен-Тома, Мадлен, Фетрич-Кантел, и још други, а шест за трошење или ветрење као Рекијар... Десет хиљада радника, концесије које обухватају шездесет и седам општина, дневно вађење од пет хиљада тона, железница која везује сва окна, и радионице, фабрике!... О! да, о! да, има пара, има.

Крупни дорат начуљи уши кад чу лупу вагонета преко но-гара. Доле је оправка завршена; радници су настављали посао. Док је намештао узде животињи, да би се спустио, возар тихо додаде обраћајући јој се:

– Не смеш да се навикаваш на брбљање, рђо лена!... Кад би господин Анбо знао на шта губиш време!

Замишљен, Етјен је гледао у ноћ. Он упита:

– Рудник, дакле, припада господину Анбоу?

– Не – објасни стари – господин Анбо је само генерални директор. Плаћен је као и ми.

Младић руком показа на огроман мрак.

– Чије је, онда, све то?

Међутим, Бонмор је час-два био загушен новим нападом кашља, толико јаким да није могао да дише. Најзад, кад је испљубао и брисао црну пљувачку с усана, рече кроз ветар који је све жешће дувао:

– Е, чије је све то?... Нико не зна. Припада неким људима.

И руком показа кроз помрчину на неку нејасну тачку, неко далеко, непознато место, настањено тим људима, за које су Маеви копали руду већ више од једног века. Његов глас имао је у себи неку врсту побожног страха, као да је говорио о неприступачној светој шкрињи, у којој се скривао нахрањени и

изваљени бог, коме су сви они давали своје месо, а кога нису никад видели.

– Бар да човек има хлеба колико му треба – понови и по трећи пут Етјен без видне везе с претходним.

– Јест, дођавола! Кад би човек увек имао хлеба, било би заиста дивно!

Коњ је отишао, возар се изгуби за њим, тромим кораком инвалида. Крај полуге за пражњење радник се није мицао, склупчан, с брадом загнуреном између колена, зурећи у празнину својим крупним, угашеним очима.

Кад је опет узео свој завежљај, Етјен се не удаљи одмах. Осетио је како му ветар леди леђа, док су му груди гореле под толиком ватром. Можда би, ипак, било добро да се обрати руднику: може бити да стари не зна; затим се мирио са судбином, примиће какав било посао. Куд да иде и шта да ради у овом беспослицом изгладнелом крају? Да остави иза каквог зида свој костур напуштеног пса? Међутим, обузимала га је нека зебња, страх од Вореа, усред те пусте утонуле равни у ту толико густу ноћ. При сваком налету вихора изгледало је да ветар расте, као да је дувао са све ширег видика. Никаква зора није белела мрко небо, једино су високе пећи пламсале, као и пећи за кокс, крвавећи мрак, не осветљавајући ни најмање непознати крај. А Вореа, у дну своје рупе, склупчан као нека зла звер, још више се сурвавао, дисао све крупнијим и све дужим дахом, натмурен услед мучног варења људског меса.

II

Усред њива жита и шећерне репе, колонија Две-Сотине-Четрдесет спавала је у црној ноћи. Једва су се распознавала четири реда кућица, припијених једна уз другу, правилни, паралелни блокови кућа, слични касарни или болници, које су раздвајала три широка пролаза, подељена у подједнаке баште.

А на пустој, отвореној утрини једино се чуо фијук ветра у ишчупаним летвицама капија.

Код Маевих, у броју 16, у другом блоку кућа, ништа се није мицало. Густо мрак плавио је једину собу на првом спрату, као да је гњечлио својом тежином сан бића што су се скупила ту, на гомили, отворених уста, скрхана умором. И поред велике хладноће напољу, тежак ваздух имао је живу топлоту, ону топлу пригушеност и најбоље одржаваних заједничких соба, које миришу на људско стадо.

Четири часа откуцавало је на будилнику у трпезарији, ништа се још није покренуло, слаби дах је шиштао праћен двоструким звучним хркањем. И Катарина се нагло диже. Уморна, она је по навици избројала четири откуцаја кроз под, не налазећи снаге да се потпуно пробуди. Затим, ногу бачених изван покривача, напипа, кресну жижицу и запали свећу. Али остаде седећи, с главом толико тешком да се повијала између рамена, не могавши да одоли потреби да опет падне на јастук.

Свећа је сада осветљавала четвртасту собу са два прозора, коју су испуњавала три кревета. Био је ту један орман, један сто, две столице, од старе ораховине, чија је задимљена боја упадљиво одударала од зидова обојених светложуто. И ништа више, одећа обешена о ексере, тестија на поплочаном поду поред црвеног земљаног суда, који је служио као лавор. У постељи лево, Захарије, најстарији, младић од двадесет и једне године, лежао је са својим братом Жанленом, који је пунио једанаесту годину; у постељи десно, два детета, Ленора и Анри, прва од шест година, други од четири, спавали су загрљени, док је Катарина делила кревет са сестром Алзиром, толико слабом за својих девет година, да је она не би ни осетила крај себе, кад не би било грбе мале болеснице која ју је ударала у слабину. Стаклена врата била су отворена, видео се ходник, степениште, кут где су отац и мајка заузимали четврту постељу, крај које су сместили колевку последње придошлице, Естеле, којој је било једва три месеца.

Катарина се ипак очајно напрегну. Протегну се, згрчи своје две руке у риђој коси која јој се мрсила на челу и потиљку. Исувише изцигљала за својих петнаест година, показивала је од својих удова, изван тесне навлаке своје кошуље, само помодрела стопала, као тетовирана угљем, и бледе руке чија је млечна белина одударала од боје лица, већ нагрисане од непрестаног умивања црним сапуном. Последње зевање рашири њена мало повећа уста с дивним зубима у болесном бледилу десни, док су се њене сиве очи сузиле у борби са сном, с болним и сломљеним изразом, од којег се, изгледа, још више замарало цело њено наго тело.

Али неко мумлање допре са степеништа. Маев отежали глас муцао је:

– Дођавола! Време је... Је л' ти то палиш, Катарина?

– Да, оче... Баш је доле звонило.

– Та, пожуре се, ленчуго! Да си синоћ мање играла раније би нас пробудила... Тако је то кад се беспосличи!

И настави да грди, али га сан опет савлада, његови прекори се побркаше, изумреше у новом хркању.

Девојка у кошуљи, босих ногу на поплочаном поду, вртела се по соби. Прозлазећи крај Анријеве и Ленорине постеље, пребаци преко њих покривач који је био пао; а они се нису будили, изгубљени у дубоком сну детињства. Алзира, отворених очију, окрену се да би заузела топло место своје старије сестре и не рече ништа.

– Де, Захарије! и ти, Жанлене, хајде! – понављала је Катарина стојећи крај браће која су лежала с носем загнувеним у јастук.

Морала је да шчепа за раме старијег и да га продрмуса, затим, док је он мрмљао псовке, она реши да их открије, подижући чаршав. То јој је било смешно, и она поче да се смеје кад виде како се оба мушкарца бране голим ногама.

– Глупо је, остави ме! – гунђао је рђаво расположени Захарије. – Не волим шале... За име божје! Зар већ човек мора да устаје!

Био је мршав, сав расклаћен, дугуљаста лица попрскана ретким длакама жуте косе и блед због малокрвности, као и цела породица. Кошуља му се попела до трбуха и он је спусти, не толико због стида, већ зато што му је било хладно.

– Доле је куцало – понови Катарина. – Хајде, хоп! Отац се љути.

Жанлен, који се сав склупчао, затвори очи рекавши:

– Ђаво да те носи, спава ми се!

Она се поново засмеја здравим девојачким смехом. Био је тако мали, слабих удова, с огромним зглавковима, појачаним шкрофулама, да га она узе у наручје. Он се међутим праћакао, са својом маском бледог и тршавог мајмуна, пробушеном зеленим очима, проширеном великим ушима, пребледео од беса што је слаб. Не рече ништа, само је уједе за десну дојку.

– Гаде! стоко! – промрмља она уздржавајући се да не јаукне и спуштајући га на под.

Нема, с покривачем до браде, Алзира није поново заспала. Пратила је својим паметним очима богаља сестру и два брата који су се облачили. Друга свађа изби око земљаног лавора, дечаци гурнуше сестру, јер се исувише дуго умивала. Кошуље су летеле док су се они, подбули још од спавања, олакшавали без стида, с мирном слободом младих паса, заједно одраслих. Она натаче своје рударске чакшире, навуче платнену блузу, веза плаву повезачу око косе, и, у свом понедељничком чистом оделу, личила је на младића, ништа јој није остало од њеног пола осим лаког њихања у куковима.

–Кад се стари врати – рече злобно Захарије – биће врло задовољан кад нађе разбацану постељу... Да знаш, испричаћу му да си ти то урадила.

Стари је био деда, Бонмор, који је, пошто је радио ноћу, спавао преко дана; тако се постеља није хладила, увек је било неког који је у њој хркао.

Не одговарајући, Катарина поче да навлачи покривач и да га намешта. Међутим, већ се неко време чуо жагор иза зида

у суседној кући. Те грађевине од цигала, које је Компанија јевтино подигла, имале су тако танке зидове да је и најмањи шум пролазио кроз њих. Живело се раме уз раме, с једног краја на други; и ништа од присног живота није остало скривено, чак ни дечурлија. Тешки кораци затресосе степенице, затим као да се чу неки тупи пад, праћен задовољним уздахом.

– Тако! – рече Катарина. – Левак силази, а, ево, Бутлу долази код Леваковице.

Жанлен се зацерека, чак и Алзирине очи заблесташе. Сваког јутра су се тако веселили на рачун суседног брака у троје: копач је држао на стану радника који је радио дању на земљаним радовима, те је жена имала два човека, једног ноћу, другога преко дана.

– Филомена кашље – настави Катарина, пошто је начуљила уши.

– Говорила је о Леваковој најстаријој кћери, високој девојци од деветнаест година, љубазници Захарија, с којим је већ имала двоје деце, уосталом толико осетљивој на плућима да је била намештена код решетања у руднику, пошто никад није могла да ради у окну.

– О! како да не! Филомена! – одговори Захарије – баш је брига, она спава.... Дивно ти је то, спавати до шест сати!

Навлачио је своје чакшире, кад наједном, обузет нечим, отвори прозор. Напољу, кроз мрак, колонија се будила, светлости су ницале овде-онде између полуга прозорских капака. И изби још једна свађа: он се наже да вреба неће ли видети како од Пјеронових излази главни надзорник у Вореу, кога су оптуживали да живи с Пјероновицом, док му је сестра довикивала да је муж од јуче преузео своју дневну службу код пристајања и да Дансаер није сигурно могао ове ноћи да спава. Ледени ваздух је куљао, обоје су се свађали бранећи тачност својих обавештења, док крици и сузе не избише. У колевци је хладноћа сметала Естели.

Уто се и Мае пробуди. Та шта је то имао у костима? Ево, заспао је као какво ништавило. И он је толико псовао, да деца са своје стране не зуцнуше више ни речи. Захарије и Жанлен довршише умивање, посустало и споро. Алзира, отворених очију, још увек је гледала. Загрљена два детета, Ленора и Анри не макоше се, дишући једнаким, кратким дахом упркос ларме.

– Катарина, додај ми свећу – викну Мае.

Довршавала је закопчавање своје блузе, однела свећу у собичак, остављајући браћу да траже своје одело: при оно мало светлости која је долазила кроз врата. Отац је скочио из кревета. Али се она не заустави, сиђе у дебелим вуненим чарапама и пипајући запали у трпезарији другу свећу, да би спремила каву. Дрвена обућа целе породице налазила се под орманом за посуђе.

– Хоћеш ли умукнути, гаде – рече Мае, бесан због Естелиног плача који је још једнако трајао.

Био је мали растом, као Бонмор, и углавном личио на њега, крупне главе, пљосната и бледа лица под жутом косом, потшишаном: врло кратко. Дете је све више дречало, уплашено тим великим чворноватим рукама које су млатарале изнад њега.

– Остави је, знаш добро да неће да ћути – рече жена пружајући се по средини кревета.

И она се пробудила, и жалила се – глупо је што никад не може да одспава целу своју ноћ. Зар не могу, дакле, да оду мирно? Сва се завукла под јорган, видело јој се само дугуљасто лице, крупних црта, тешке лепоте, коју су већ изобличили у тридесет и деветој години бедан живот и седморо деце колико их је имала. С очима упртим на таваницу она је полако говорила, док се њен муж облачио. Ни једно ни друго нису више чули малу која се гушила од плача.

– Е, знаш, без пребијене сам паре, а тек је понедељак: још шест дана треба чекати петнаестодневицу... Не може то тако да траје. Сви заједно доносите девет франака. Како хоћеш да изађем с тим на крај? Десеторо нас је у кући.

– Е! девет франака! – узвикну Мае. – Ја и Захарије по три: то је шест... Катарина и отац по два: то су четири, четири и шест чине десет... и Жанлен један, то је једанаест.

– Да, једанаест, али постоје недеље и дани кад се не ради... Никад више од девет, разумеш ли!

Он ништа не одговори, заузет тражењем свог кожног опасача по поду. Затим рече дижући се:

– Не треба кукати, ја сам ипак јак. Већ има много њих који у четрдесет другој прелазе на исправке.

– Могућно, матори, али то нам не даје хлеба. Шта ћу да радим, врага, кажи? Немаш ништа?

– Имам два суа.

– Задржи их да попијеш чашу пива... Господе боже! Шта ћу да радим? Шест дана, никад краја. Дугујемо шездесет франака Мегри који ме је истерао прекјуче. То ми не смета да га опет потражим. Али ако се заинати па одбије...

И жена настави једноликим гласом, непомичне главе, само с времена на време затварајући очи пред жалосном светлошћу свеће. Говорила је о празном орману, о деци која траже хлеб намазан маслацем, нема чак ни кафе, о води која квари стомак, о многим данима проведеним у завараванју глади куваним лишћем купуса. Мало-помало морала је да подигне глас, јер је Естелина дерњава заглушивала њене речи. Ти крици постали су неиздрживи. Мае је изгледао као да их је одједном чуо, те ван себе дохвати малу из колевке, баци је матери на кревет муцајући од беса:

– Држи је, узми је, згазићу је... Бога јој детињег! Све има, сиса, а кука више од свих осталих!

Естела заиста поче да сиса. Неставши испод покривача, умирена топлотом кревета, она је сад само халапљиво сисала.

– Зар ти буржуји из Пиолене нису рекли да идеш да их посетиш? – настави отац после кратког ћутања.

Мајка угризе усну, на лицу јој се читала обесхрабрујућа сумња.

– Да, срели су ме, носе одело сиромашној деци... Најзад, повешћу им данас Ленору и Анрија. Кад би ми дали само пет франака!

Ђутање опет завлада. Мае је био готов. Остаде за који тренут непомичан, затим заврши својим пригушеним гласом:

– Шта ћеш? Тако је то, удеси како знаш за ручак... Не вреди много о томе причати. Боље је бити тамо на послу.

– Сигурно – одговори Маева жена. – Угаси свећу, није ми потребно да гледам своје мисли.

Он дуну у свећу, Захарије и Жанлен већ су силазили; он пође за њима; а дрвене степенице крцале су под њиховим тешким ногама у вуненим чарапама. После њих собичак и соба утонуше опет у мрак. Деца су спавала, и Алзирини очни капци били су се склопили. Међутим, мајка остаде сада отворених очију у помрчини, док је Естела, трзајући њену опуштену дојку исцрпљене жене, прела као маче. Доле, Катарина је прво наложила ватру у гвозденом камину, с решетком у средини и с два ложишта у којима је стално горео угаљ. Компанија је делила месечно свакој породици по осам хектолитара отпадака тврдог угља, покупљеног по пролазима у руднику. Тешко се палио и девојка, која је полагала ватру сваке вечери, само ју је подстицала ујутру, додајући парчад меког, пажљиво одабраног угља. Затим, пошто стави котлић на решетку, чучну крај ормана.

Била је то доста пространа одаја, обојена зеленкастом бојом, чиста као каква фламанска соба, која је обухватала цело приземље, са плочицама добро опраним и посутим белим песком. Поред ормана од лаковане чамовине, намештај се састојао још од стола и столица од истог дрвета. Живо обојене слике, прикуцане на зиду, портрети императора и императорке које је поклонила Компанија, слике војника и светаца, ишаране златом, грубо су одударале у светлој голоћи одаје, а других украса није ни било, сем једне кутије од ружичастог картона, будилника са шареним цифарником, чије је крупно тик-такање изгледало као да испуњава празни-

ну таванице. Поред врата за степениште, друга врата водила су у подрум. Мимо све чистоће, још неизветрен мирис синоћ прженог лука испуњавао је топао ваздух, тај тежак ваздух, увек засићен опоросћу угља.

Пред отвореним орманом Катарина је размишљала. Било је само мало хлеба, доста сира, али једва комадић маслаца; а требало је намазати четири парчета хлеба за њих. Најзад се она одлучи, одсече кришке хлеба, узе једну и премаза је сиром, другу намаза маслацем, затим их састави, био је то „упаљач”, двоструко парче хлеба које су носили сваког јутра у рудник. Ускоро су четири „упаљача” били поређани на столу, распоређени врло праведно, од великог, за оца, до малог, за Жанлена.

Катарина која је изгледала сва предана свом домазлуку, мора бити да је ипак сањарила о причама које је Захарије причао о надзорнику и Пјероновици, јер је одшкринула врата од улаза и гледала напоље. Ветар је још увек дувао, све се већи број светиљки појављивао на ниским фасадама колоније из које се чуо нејасан жагор буђења. Врата су се већ затварала, црне поворке радника удаљавале су се кроз ноћ. Није ли глупо да зебе, пошто је утоваривач код пристајања сигурно спавао, чекајући да буде шест сати да пође на посао. Али она је ипак остала, гледала је кућу преко пута баште. Врата се отворише и њена се радозналост повећа. Међутим, то је могла да буде само мала Пјерон, Лидија, која је одлазила на посао.

Пиштећи шум паре примора је да се окрене. Она затвори врата, потрча; вода је кључала и прскала из котлића гасећи ватру. Није било више кафе, морала се задовољити провлачењем воде кроз синоћни кавени талог; затим у ибрику зашећери непречишћеним шећером. Управо су отац и браћа силазили.

– Охо! – изјави Захарије, приносећи своју шољу устима – од ове кафе неће нас болети глава.

Мае помирено слеже раменима.

– Ма шта говориш! топла је, ипак је добра.

Жанлен покупи мрвице хлеба и замочи их у каву. Катарина, пошто је попила своју каву, испразни остатак из ибрика у плехане чутуре. Стојећи, слабо осветљени свећом која се пушила, сви су журно испијали.

– Јесмо ли најзад готови? – рече отац. – Човек би могао помислити да имамо ренте!

Међутим, чуо се неки глас на степеништу, чија су врата остала отворена. Маева жена је викала:

– Узмите сав хлеб, за децу имам мало фиде.

– Да, да! – одговори Катарина.

Запретала је ватру остављајући на ивици решетке остатак супе, коју ће деда наћи топлу кад се врати у шест. Свако узе своју дрвену обућу испод ормана, пребаци преко рамена чутуру и завуче парче хлеба на леђа, између кошуље и блузе. И изађоше, напред мушкарци, за њима девојка, која угаси свећу и окрену кључ. Кућа поново утону у мрак.

– Гле! идемо заједно – рече човек који је баш затварао врата суседне куће.

Били су то Левак и његов син Бебер, дечко од дванаест година, велики Жанленов пријатељ. Катарина, изненађена, једва задржа смех, и шапну Захарију на уво: – Шта? Бутлу чак више не чека ни да муж оде!

У колонији су се сад светиљке гасиле. Последња врата залупише се, све је опет спавало. Жене и деца настављали су свој сан у дну постеља које су постале шире. А од погашеног села до Вореа, који је бректао, кретала се на ветру лагана поворка сенки, рудари су одлазили на рад, грчећи рамена и не знајући шта ће с рукама које су прекрштали на грудима, док је свакоме хлеб правио грбу на Леђима. Обучени у танко платно цвокотали су од зиме, не журећи се ипак због тога, раштркани по путу и тапкајући као стадо.